

вертикальну колоду-веретено із залізним валиком, що приводив у рух верхнє жорно-бігун, а нижнє (лежак) залишалося нерухомим. Жорна розміщені в «тулубі», складеному з дерев'яних брусочків. Зверху над жорнами дощатий барабан-кіш, в який засипали зерно. Закруткою звужували чи розширювали отвір у барабані залежно від того дрібний чи крупний помел. Мливо надходило в ящик. Тут встановлені дерев'яні міри для зерна: мірка (віко) – 32 кг, півмірка (напіввіко) – 16 кг, четвертівка – 8 кг, вайтакув – 4 кг. У приміщенні, що служило тимчасовим притулком млинаря, бачимо піч, стіл, лаву, мисник.

Поряд з млином є невелика однодільна дерев'яна ступасукновальня із с. Монастирець Хустського району, що перевезена у музей 1974 р. Під чотирисхилим дахом, покритим дранкою, розміщено сукновальний механізм і котел для підігріву води. Тут же неподалік є валило із с. Пилипець Міжгірського району. Його використовували для валяння вовняних виробів. Це конусоподібна посудина з товстих дубових дощок-клепок із діаметром 1,5 м у верхній частині. Сюди з високого лотка пускали воду, сильний струмінь якої обертав-валяв ліжники і гуні.

4.4. Закарпатський обласний художній музей ім. Й. Бокшая

Маршрут екскурсії:

📍 пл. Жупанатська, 3

**пл. Жупанатська, 3 –
перед входом у художній музей**

Історія художнього музею розпочинається у стінах Ужгородського замку. Із 1947 р. при Закарпатському краєзнавчому музеї функціонувала картинна галерея. Згодом її перенесли в будинок жупанату. Музей завдячує двом знаковим постаттям – Йосипу Бокшаю (1891–1975) та Адальберту Ерделі (1891–1955), засновникам закарпатської школи живопису, котрі увічнені в скульптурній композиції неподалік – в Альпінарії. Вони викладали у вчительській семінарії, в 1927 р. створили Ужгородську художню школу, в 1931 р. – крайове товариство діячів образотворчих мистецтв. Найближчими їх учнями були З. Шолтес, А. Коцка, А. Добош, А. Борецький.

У музеї є два оригінальні офорти Т. Шевченка, найкраща колекція угорського живопису в Україні, зразки російського мистецтва. Музей збирає кращі взірці закарпатського образотворчого мистецтва, гончарних і тканих виробів. Представлені експозиції датуються від XVI ст. Загалом музейну збірку складають понад 10 тис. творів живопису, графіки, скульптури, литва, іконопису, декоративно-ужиткового і модельєрного мистецтва.

2

мистецтво Західної Європи

«Мадонна зі святыми».
Якопо Пальма-мол.

Огляд картин музею розпочнемо з колекції XVI–XIX ст. Яскравим взірцем Пізнього Відродження є одна з найдавніших робіт колекції, твір видатного італійця (власне – венеціанця) Якопо Пальми-молодшого (1548–1628) «Мадонна зі святыми». Картина виконана олією на полотні розміром 71 на 51 см, але нагадує фреску, кольори сонячні, світяться ізсередини.

Експозиція дозволяє ознайомитися із Північним Відродженням завдяки полотну відомого нідерландського митця Ламберта Ломбарда (1506–1560),

що народився і помер у м. Льеж (нині Бельгія). Це унікальний твір «Вінчання Марії з Йосипом», написаний олією на майже квадратній дошці (59 на 58 см). Йому притаманна готична витонченість, зосереджено увагу на передачі всіх подробиць сюжетної канви, фарби сяють дорогоцінним камінням. Особливістю картини є те, що героїв зображено у нідерландських національних костюмах. До речі, перед введенням євро у Бельгії на банкноті 100 франків було зображення Ламберта Ломбарда.

Скульптурна пластика видатного італійського (флорентійського) майстра Джованні да Болонья (1529–1608) виконана у стилі маньєризму і наслідує творчу манеру митців Високого Відродження. В експозиції музею бачимо його статуетку «Меркурій» (82 x 16 x 25 см) з бронзи і мармуру. У стилі класицизму, якому при-

таманні гармонія, логічна побудова композиції, краса й ідеалізація, виконано олією на полотні роботу Франческо Албані (1578–1660) «Сусанна і старі» (141 x 107 см) за мотивами біблійної притчі. Цей італійський художник проживав у м. Болонья.

Протилежний до класицизму напрям бароко надав мистецтву Західної Європи пишності, підкреслив потяг до надприродного і водночас земного, увиразнив тенденції до театралізації. Кращі якості мистецького напрямку виділяються у масштабному полотні «Сватання Якова до Рахілі» (100 x 128 см) невідомого італійського живописця XVII ст. Такі ж віяння простежуються у полотні фламандця Абрагама ван ден Темпеля (1622–1672) «Портрет дами у блакитній сукні» (79 x 61 см). Стилистично виважено звучить образ тогочасної жінки у вигляді міфологізованої богині «Діани» й образ мученика за віру, зачинателя ордену францисканців «Святий Франциск Ассізький» невідомих художників з Італії XVII ст.

Важливим етапом в історії культури є формування напряму реалізму, визначальним для якого була достовірність та об'єктивність, з акцентом на відображення психологічного стану героя, його вдачі та характеру. «Портрет чоловіка у червоному береті» (70 x 58 см) голландського митця Самуеля ван Гоогстратена (1627–1678), учня Рембрандта, відповідає цим ознакам. Золотисто-коричневі тони додають твору витонченості та глибини.

Характерна риса жанрових робіт митців Голландії XVII ст. – демократичність, правдиве зображення повсякденного буття. Деяким художникам притаманні твори невеликих розмірів (приблизно 30 на 40 см), за що вони ввійшли в історію мистецтва під назвою «малі голландці». Їх полотна були популярними серед незаможних верств населення. В експозиції вони представлені роботою Корнеліса Бега «Жанрова сцена», творами невідомих митців: «За пряжею», «На кухні», «Бобовий король». Серед полотен XVII ст. виділяються картини теж невідомих авторів: «Давид і Вірсавія» (Італія), «Чищення фруктів» (Іспанія).

Пейзаж у європейському мистецтві XVII – поч. XVIII ст. займає важливе місце як самостійний жанр. Зразком його в експозиції є романтичне полотно французького Клода Жозефа Верне (1714–1789) «Пейзаж із гротом» (46 x 62 см), який прославився саме як мариніст. Тут він майстерно передав безмежність повітряних да-

«Пейзаж із гротом». Клод Жозеф Верне

лей, що тануть у прозорому серпанку, застиглу морську поверхню, фантастичні обриси скель.

Цікавим взірцем парадного портрета в руслі класицизму є «Дівчина з лірою» 1799 р. Яна Якуба Штундера (1759–1811), котрий походив з Копенгагена (Данія), а свої останні роки провів у Банській Бистриці (Словаччина). Перша половина XIX ст. представлена творами портретистів у стилі класицизму і раннього романтизму – француза німецького походження Анрі-Франсуа Різенера (1767–1828) й австрійця Карла Швейкарта (1772–1855), що від 1802 р. проживав у Львові.

3

зал, присвячений мистецтву
Центральної Європи

Звернімо увагу на масштабний портрет Марії Терезії, виконаний олією на полотні (115 x 95 см) невідомим художником другої половини XVIII ст. Правительку зображено з монаршими регаліями, у чорних шатах. Вона мала 16 дітей, з яких багато померло.

Тому Марія Терезія майже ніколи не виходила з трауру. Далі бачимо «Портрет єпископа А. Бачинського» роботи Франца Ліндера (1736–1806). Духовного сановника зображено у повний зріст зі скіпетром і тіарою. Привертає увагу портрет Ілони Зріні невідомого митця XVIII ст.

Музей володіє однією з найбільших і найповніших колекцій угорського мистецтва, що зумовлено історичними чинниками. Адже Закарпаття та угорські землі входили до монархії Габсбургів.

«Голова фарисея». Мігай Мункачі

Засновником угорської реалістичної школи є уродженець Закарпаття, німець Мікаел (Михайло) фон Ліб, відомий як Мігай Мункачі (1844–1900). Навчався він у Віденській, Мюнхенській, Паризькій та Дюссельдорфській академіях мистецтв (1864–1868). В експозиції його полотно «Голова фарисея» (45 x 37 см) – етюд до відомої картини «Христос перед Пилатом» 1880–1881 рр. Творчість М. Мункачі стала прикладом для наслідування. До числа його учнів і послідовників належить угорський живописець Імре Ревес, дитячі роки якого пройшли у м. Виноградів. Європейське визнання художник отримав за реалістичну соціально-побутову композицію «Дезертир» (1887) про революційні події 1848 р., що зберігається в музеї. Вона виконана олією на полотні розмірами 146 x 219 см. І. Ревес знаний і як викладач Угорської академії мистецтв, зокрема навчав фундаторів закарпатської школи живопису Й. Бокшая та А. Ерделі. В експозиції є картина І. Ревеса «Під шатром» (1903), що так само принесла митцю славу.

Кінець XIX ст. в мистецтві Угорщини – це період розвитку академічного напрямку, яскравим зразком якого є історичне полотно Єне Ендрашика (1860–1919) «Взяття у полон Марії Угорської».

На початку ХХ ст. формуються художні осередки, що стали рушійними силами у мистецтві Угорщини. У 1902 р. ряд художників (Шимон Голлоші, Карой Ференці, Іштван Рейті, Янош Торма) заклали Нодьбанську школу живопису, що отримала назву від м. Нодьбаня (нині Бая-Маре, Румунія), де проходили пленери. Яскравий представник школи – Бела Івані-Грюнвальд (1867–1940) – «Сцена з опери «Аїда»», «Пейзаж із гусьми».

Алфелдська живописна колонія представлена в експозиції полотном Дюли Руднаї «Серед природи», а Солнокська живописна школа – жанровими картинами Вільмоша Аба-Новака (1894–1941), як-от «Торговиця в місті Солнок» 1940 р.

Чимало угорських художників не належали до жодних утворень, як Ласло Меднянські (1852–1919), що створив оригінальне полотно «Голова чоловіка» 1910 р. з допомогою двох кольорів – коричневого і чорного.

Мистецтво словаків презентують твори Теодора Муссона (1887–1946), орієнтовані на національні традиції: «На базар», «Великдень» та ін. Т. Муссон, названий «живописцем земплінського сонця і народу», мешкав неподалік Ужгорода – у м. Михайлівці (нині Словаччина) у будинку, котрий пізніше переобладнали під обсерваторію.

Культура Польщі представлена портретом витонченої «Дами з перлами» львів'янина Алоїзія Рейхана (1807–1860), романтичним «Видом вежі в Новому Санчі» Станіслава Тарновського (1838–1909), мешканця с. Снятинка нині Дрогобицького району Львівської області, а також різьбою по дереву Войтеха Бржеги («Закопанський верховинець біля тину» 1900 р.).

4

**мистецтво Росії
XVIII–XIX ст.**

Це час його бурхливого розвитку. Вельми примітними є полотна «Жіночий портрет» і «Портрет Петра Сорокумовського» Василя Тропініна (1776–1857), «Портрет героя вітчизняної війни 1812 року» і «Жіночий портрет» Ореста Кіпренського (1782–1832). Заслуговує уваги й промовиста картина Володимира Маковського «Дилетант» 1896 р., написана олією на дошці 28 x 24 см.

У першій половині ХІХ ст. Петербурзька академія мистецтв визначила офіційний стиль – академізм. Прикладом є полотно випускника академії, уродженця України Миколи Бодаревського «Суд над апостолом Павлом» 1875 р.

В експозиції представлені знамениті майстри пейзажу. Це полотна «Ліс» (1860-ті рр.) Івана Шишкіна, «Вид Одеси вночі» (кінець 1840-х) та «Морський пейзаж (Буря)» (1886) Івана Айвазовського.

У зібранні є зразки як наївного, так і класичного канонічного іконопису середини ХІХ – початку ХХ ст.: «Господь Вседержитель», «Воскресіння Христове. Із святими», «Богоявлення», «Вогняне сходження Святого Іллі Пророка», «Свята Тетяна», «Корсунська Пресвята Богородиця» та ін. Окрасою колекції є мідне литво анонімних майстрів кінця ХІХ ст. «Архангел Гавриїл», «Покрова Пресвятої Богородиці», «Празники» та ін. Доповнюють експозицію зразки декоративно-ужиткового мистецтва, зокрема порцеляна відомих цехів А. Гарднера і М. Кузнєцова.

5

мистецтво України

Експозицію українського мистецтва відкривають твори «наївних» іконописців ХVІІ–ХVІІІ ст. і професійного майстра Іллі Бродлаковича (Вишенського), котрий темперою на дошці в бароковому стилі увиразнив національні риси персонажів – «Богоматір з немовлям», «Микола Чудотворець», «Архангел Михаїл», «Собор Архистратига Михаїла». І. Бродлакович походив із м. Судова Вишня на Львівщині, а значна частина його життя пройшла у Мукачеві другої половини ХVІІ ст.

Геніальна постать української нації Тарас Шевченко (1814–1861) – випускник Петербурзької академії мистецтв. Його творчу спадщину, крім літературних творів, складає велика кількість живописних і графічних робіт. В експозиції представлено оригінальні офорти митця про часи Хмельниччини («Дари в Чигирині» 1844 р.) та з біблійної тематики («Притча про виноградаря» 1858 р.), що приваблюють грою світлотіні. За віртуозність

«Дари в Чигирині». Тарас Шевченко

володіння графічною технікою офорта Т. Шевченка називали «українським Рембрандтом».

Серед послідовників Т. Шевченка, картини яких є в колекції музею, слід назвати Л. Жемчужникова (1828–1912), К. Трутовського (1826–1893), І. Соколова (1823–1910), С. Васильківського (1854–1917).

На рубежі століть жанри пейзажу і портрета поєднуються, що бачимо у творах Івана Труша, зокрема у «Портреті Івана Франка» (1908). З-поміж художників ХХ ст. виділяється постать митця європейського рівня – Олександра Мурашка. Отримавши малярську освіту в дядька Миколи Мурашка, керівника Київської школи рисунка, він удосконалював знання в майстерні І. Рєпіна, із власною виставкою об'їздив найбільші мистецькі центри Німеччини, заснував Товариство київських митців.

Провідним жанром творчості О. Мурашка був портрет. В експозиції представлено імпресіоністичний портрет його небожа Жоржа Мурашка (1913 р.) – елегантного молодика із життера-

«Святі землі Руської». Йосип Бокшай

дісним і допитливим обличчям. Із Київською школою рисунка пов'язана доля талановитих українських митців К. Будкевича, який там викладав, і М. Пимоненка, який опановував основи творчості. Їх твори теж є в музеї.

6

зал, присвячений творчості
Й. Бокшая

Йосип Бокшай прожив 84 роки, народився 1891 р. у сім'ї греко-католицького священика у с. Кобилецька Поляна (Рахівський район). Змалку малював, збереглися його дитячі малюнки. Відомий художник Г. Рошкович порадив Й. Бокшайові вчитися в Будапешті. Там його навчав Імре Ревес, майстер абсолютного реалізму. Й. Бокшай же творив у стилі імпресіоністичного реалізму. Митець воював у Першу світову, був у полоні, повернувся у рідний край, вважав за своє покликання розписувати церкви. Радянська влада дозволила йому викладати, удостоїла почесностей та звань.

У 1990 р. Закарпатський обласний художній музей названо на честь Й. Бокшая.

Йосип Бокшай – випускник Будапештської академії образотворчих мистецтв, член-кореспондент Академії мистецтв СРСР (1951), народний художник УРСР (1960), народний художник СРСР (1963). Це не тільки неперевершений живописець, а й талановитий педагог. Будучи наставником у Публічній школі малювання в Ужгороді, викладаючи в Ужгородському художньо-промисловому училищі, Львівському інституті прикладного і декоративного мистецтва, Й. Бокшай передавав фаховий досвід здобутий в Італії, Франції, Німеччині. Його коло зацікавлень багатогранне – портрети, пейзажі, жанрові полотна, монументальні розписи храмів України, Словаччини, Угорщини.

В експозиції представлено 11 картин Й. Бокшая. На особливу увагу заслуговують твори сакральної тематики – монументальні картини-панно «Святі землі Руської» та «Вчителі православної церкви» (1935), а також полотна «Воздвиження чесного животворящого хреста» (1939), «Моління про чашу» (1948), «Успіння Марії», «Христос серед дітей». Непересічність подій та персонажів підкреслює поєднання урочистих кольорів – пурпуру і блакиті, червоного і золотого. Часто сюжетні композиції Бокшая виконані у стилі декоративного панно, а його пейзажі, передусім образ «бокшайівської осені», стали хрестоматійними в образотворчому мистецтві Закарпаття.

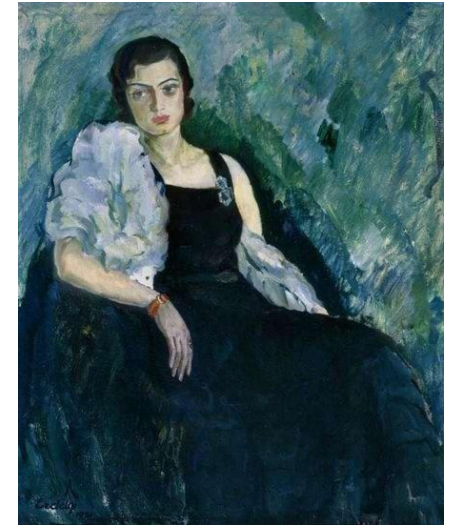
7

зал, присвячений творчості А. Ерделі

Це одноліток і соратник Й. Бокшая, теж випускник Будапештської академії образотворчих мистецтв (1911–1915), перший директор Ужгородського художнього училища (1949), перший голова Закарпатського відділення Спілки художників СРСР (1946–1949). Адальберт Ерделі прожив 64 роки, тобто на 20 років менше свого друга Й. Бокшая. Народився у с. Загаття (Іршавський район) у сім'ї сільського вчителя українця за походженням на прізвище Гриць. Батько під тиском мадяризації змінив 1901 р. прізвище на Ерделі (у перекладі – Лісовий). Його мати була німкеню. У 1922–

1926 рр. навчався у Мюнхені, 1929–1931 рр. – працював у Празі, Римі, Парижі. Належав до пасинків радянської влади, для якої його мистецтво було ідеологічно чуже, позначене впливом «занепадаючого Заходу».

Праця в найпотужніших мистецьких центрах Європи Мюнхені та Парижі залишила імпресіоністичний відбиток у пейзажах, портретах, натюрмортах, сюжетних композиціях майстра. В експозиції 20 його картин. Серед них майстерно виконані «Автопортрет» (1950), «Портрет А. С.» (1931) та ін. Музей гордиться довершеними творами А. Ерделі «Натюрморт із червоною чашкою та дзвониками», «Натюрморт», «Натюрморт із флоксами». Можна побачити оригінальні пейзажі «Хатки біля річки», «Мюнхенський парк», «Ужгородський замок. Резиденція єпископа» тощо.

«Портрет А.С.» Адальберт Ерделі

8

зал І. Грабаря

Ігор Грабар (1871–1960) – живописець, реставратор, історик мистецтв, народний художник СРСР, дійсний член Академії наук та Академії мистецтва СРСР. Походив з відомої родини австро-угорських русофілів, що переселилася в Росію. Починав як імпресіоніст, а став офіційним представником соціалістичного реалізму. Автор особисто подарував музею колекцію своїх творів у 1955 р. Вона характеризує різні періоди творчості. В експозиції 20 картин. І. Грабар – майстер ліричних пейзажів – «Золота осінь», «Іній під час сходу сонця», оригі-

нальних натюрмортів – «Банка з варенням», «Груші», психологічно виразних портретів.

Часто у залах музею проводяться виставки сучасних художників. Колекцію живопису доповнюють скульптурні композиції закарпатських майстрів. Традиційна для Карпат різьба по дереву виконана народним художником України, лауреатом Національної премії ім. Т. Шевченка Василем Свидою (1913–1989) та Іваном Гарапком (1909–2002), членом Національної спілки художників України.

4.5. Архівно-музейна практика в Ужгороді

Маршрут екскурсії:

- вул. Минайська
- вул. Виннична
- вул. О. Довженка
- вул. Другетів
- пл. Жупанатська
- вул. Капітульна (1)
- вул. Капітульна (2)
- пл. Народна
- вул. Кошицька

Щоліта студенти 3-го курсу історичного факультету Ужгородського національного університету здобувають архівно-музейний досвід під керівництвом своїх викладачів. Зазвичай протягом двох тижнів практиканти відвідують в Ужгороді низку установ (одну на день): Державний архів Закарпатської області, Закарпатський краєзнавчий музей, Закарпатський музей народної архітектури і побугу, Закарпатський об-

